
Angloamerická recepc

Ingardenova pojetí
uměleckého literárního díla

Hana Řehulková

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#441

#441

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

Angloamerická recepce

Ingardenova pojetí uměleckého
literárního díla

Hana Řehulková

#441

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

BRNO 2015

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Řehulková, Hana

Angloamerická recepcce Ingardenova pojetí uměleckého literárního díla / Hana Řehulková. – Vydání první. – Brno : Masarykova univerzita, 2015. – 120 stran. – (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; číslo 441)
ISBN 978-80-210-8058-4

14(438) * 82:1 * 82.0 * 801.82 * 101 * 165.62 * 1:167.2 * 165.242.2:801.73

- Ingarden, Roman, 1893-1970
- polská filozofie – 20. století
- filozofie literatury
- literární estetika
- literární dílo – filozofické pojetí
- fenomenologie
- analytická filozofie
- interpretace (filozofie)
- monografie

82.0 – Literatura (teorie) [11]

Recenzovali: doc. Mgr. Martin Cajthaml, Ph.D.,
prof. PhDr. Ivan Blecha, CSc.,
prof. PhDr. Jaroslav Hroch, CSc.

© 2015 Hana Řehulková

© 2015 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8250-2 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-8058-4 (brožovaná vazba)

ISSN 1211-3034

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8058-2015

OBSAH

ÚVOD	8
1. UMĚLECKÉ LITERÁRNÍ DÍLO	12
1.1. Fenomenologická metoda	12
1.2. Literární dílo	15
1.2.1. Ontologická báze literárního díla	15
1.2.2. Epistemologická báze literárního díla	24
1.2.3. Příklad	27
2. ANGLOAMERICKÁ RECEPCE	30
2.1. Stratifikace	37
2.2. Intencionalita	47
2.2.1. Zaměřenost vědomí	47
2.2.2. Autorská intence	51
2.3. Quasisoudy	54
2.4. Konkretizace a místa nedourčenosti	63
2.4.1. Konkretizace	63
2.4.2. Místa nedourčenosti	70
2.5. Estetický postoj, estetický předmět, estetický prožitek	73
2.6. Estetická hodnota a kritérium hodnocení	82
3. ARGUMENTIZACE INGARDENOVA POJETÍ LITERÁRNÍHO DÍLA ..	86
3.1. Reakce na angloamerickou kritiku v intencích Ingardenovy teorie	86
3.1.1. Ad stratifikace	87

3.1.2. Ad intencionalita	91
3.1.3. Ad quasisoudy	93
3.1.4. Ad konkretizace a místa nedourčenosti	96
3.1.5. Ad estetický postoj, estetický předmět, estetický prožitek	99
3.1.6. Ad estetická hodnota a kritérium hodnocení	105
3.2. Ingardenovo pojetí literárního díla prizmatem analytické estetiky ...	108
ZÁVĚR	114
LITERATURA	117
RESUMÉ	121

Motto:

„Literární dílo je opravdový zázrak.“

R. Ingarden

ÚVOD

„Více než 70 let od vydání Uměleckého díla literárního zůstal Ingardenův příspěvek k filozofii umění jedinečný – a téměř neznámý, zejména mezi angloamerickými filozofy.“¹ píše Chojna v *A Companion to Aesthetics*. Většina odborných kompendií zmiňuje Ingardenův přínos k ontologii umění okrajově. Současně však bývá tato zmínka doprovázena poznámkou o dosud nepřekonané komplexnosti Ingardenovy práce na toto téma a o pozoruhodném dobovém předstihu, se kterým si otázky po podstatě uměleckých děl klade.² Proč tomu tak je?

Následující text nemá za cíl zmnožovat četné příspěvky zabývající se výkladem Ingardenova díla. Odborné publikace takového zaměření vznikaly v mnoha úpravách především na poli německé a polské, později pak v rámci celé kontinentální filozofie. Záměrem naší práce je postihnout recepci Ingardenova pojetí literárního díla v angloamerické filozofii, kde je i přes neustávající diskuzi o ontologii umění Ingardenův přínos estetiky reflektován spíše ojediněle, často téměř opomíjen.

Téma ontologie umění, ke kterému Ingardenovo dílo přispívá, je hojně diskutovaným problémem na poli filozofie a estetiky přibližně od 80. let 20. století. Přestože se touto otázkou zabývá řada filozofů, hlavní představitele soudobé diskuse lze nalézt především v řadách angloamerických filozofů či mezi zastánci anglosaské filozofické tradice rozvíjené převážně ve směru analytické filozofie a estetiky. Roman Ingarden, příímý žák prostějovského rodáka Edmunda Husserla, aplikoval fenomenologickou metodu na oblast umění, a to i přesto, že umělecká

1 CHOJNA, Wojciech. Roman Ingarden. In: Davies, S. (ed.). *A Companion to Aesthetics*. Wiley – Blackwell, 2009, s. 365.

2 Srov. MITSCHERLING, Jeff. Ingarden. In: Kelly, M. (ed.). *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 497–500.; THOMASSON, Amie. Roman Ingarden. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [on-line] [navštíveno 2014-05-20]. Dostupné z [www: http://plato.stanford.edu/entries/ingarden/](http://plato.stanford.edu/entries/ingarden/).

díla vnímal pouze jako vhodné objekty pro zkoumání mezních filozofických problémů.³ Nejvíce pozornosti věnoval literárnímu dílu, přičemž podnes jsou za jeho hlavní badatelské práce pokládány publikace *Umělecké dílo literární* (*Das literarische Kunstwerk*, 1931) a *O poznávání literárního díla* (*O poznawaniu dzieła literackiego*, 1936),⁴ a to i přesto, že opus magnum jeho filozofické práce je zaměřeno na obecnou ontologii a shrnuto v téměř tisícistránkovém díle *Spór o existenci světa* (*Spór o istnienieświata*, 1947–1948). Ačkoliv literární dílo je ústředním námětem Ingardenova bádání v oblasti filozofie umění, neméně zajímavé jsou i jeho práce zabývající se výtvarným dílem, hudbou, architekturou nebo filmem.⁵

Vraťme se však k otázce položené na konci prvního odstavce. Chceme-li na ni odpovědět, musíme přijmout v potaz několik skutečností: 1/ I přesto, že fenomenologie zaujímá významné postavení v dějinách filozofie 20. století a je dodnes jedním z hlavních a originálních filozofických přístupů, který se vyjadřuje k otázkám oboru, zůstává myšlenkovým proudem kontinentálně evropským, nepřesahujícím významněji hranice starého kontinentu. V anglofonní jazykové oblasti pak představuje fenomenologie spíše vzácně rozvíjenou filozofickou metodu. 2/ Ingardenovo dílo původně nesměřovalo k rozvoji estetiky, ale pouze k ověření nosnosti fenomenologické metody v hraničních případech, jakými jsou umělecká díla. De facto se tedy jedná o práci filozofickou, náhodně explikující předmět zcela relevantní pro estetické zkoumání. 3/ Skutečností nejpozoruhodnější, kterou lze považovat za možnou příčinu i následek ojedinelé pozornosti věnované Ingardenovi ze strany angloamerických filozofů, je více než čtyřicetiletá prodleva mezi vznikem Ingardenových klíčových děl a jejich překladem do anglického jazyka. Práce *Umělecké dílo literární*⁶ a *O poznávání literárního díla*⁷ byly přeloženy do angličtiny až roku

3 Roman Witold Ingarden (1893–1970) vystudoval filozofii a matematiku. Ve Lvově byl jeho učitelem K. Twardowski, pro rozvoj vlastního filozofického myšlení však bylo zásadní studium u E. Husserla v Göttingenu, kterého následoval i na freiburskou univerzitu. Svá studia zakončil Ingarden disertační prací *Intuice a intelekt u Henri Bergsona* (*Intuition und Intellekt bei Henri Bergson*, 1917). Po návratu do Polska pracoval do své habilitace (práce *Essentiale Fragen. Ein Beitrag zum Problem des Wesens*, 1924) jako středoškolský učitel. Poté přednášel na univerzitách ve Lvově a v Krakově.

4 Události druhé světové války vedly Ingardena jako polského občana k rozhodnutí psát nadále své práce v polštině.

5 Studie z této oblasti lze nalézt v dalších Ingardenových dílech, např. *O struktuře obrazu* (*O budowie obrazu*, 1946), *Skici z filozofie literatury* (*Szkice z filozofii literatury*, 1947), *O literárním díle* (*O dziele literackim*, 1960), *Zkušenost – umělecké dílo – hodnota* (*Przeżycie – dzieło – wartość*, 1966) atd., přičemž mnohé z jeho prací jsou shromážděny v třídílné publikaci *Studie z estetiky*. Viz INGARDEN, Roman. *Studia z estetyki*. Tom 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966; INGARDEN, Roman. *Studia z estetyki*. Tom 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966; INGARDEN, Roman. *Studia z estetyki*. Tom 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970.

6 V anglickém překladu George G. Grabowicze. Česky vychází *Umělecké dílo literární* roku 1989 v překladu Antonína Mokřejše.

7 V anglickém překladu Ruth Ann Crowleyové a Kennetha R. Olsona. Česky vychází *O poznávání literárního díla* roku 1967 v překladu Hany Jechové.

1973, přičemž téměř všechny reakce a recepce Ingardenova přístupu se objevují až po tomto datu. Můžeme se proto domnívat, že v kontextu angloamerické filozofie, která se v době překladu již ubírala převážně směrem analytické filozofie, lze Ingardenovo dílo považovat, řečeno s jistou mírou nadsázky, za nepovšimnuté.

Mnohem častěji a dříve byla Ingardenova práce komentována v Evropě. Ve třetím vydání *Uměleckého díla literárního* z roku 1965 tak reaguje Ingarden na kritické poznámky německé literární teoretičky a germanistky Käte Hamburgerové a česko-amerického literárního teoretika René Welleka. Nejvýznamněji pak na Ingardenovy myšlenky navazuje tzv. recepční estetika, kde se výrazným kritikem a komentátorem Ingardenova přístupu stal Wolfgang Iser. Malá recepce však neznamená, že by v anglofonní jazykové oblasti nebyla Ingardenovu dílu doposud věnována vůbec žádná pozornost. Mezi nejvýznamnější publikace patří Mitscherlingova *Roman Ingarden's Ontology and Aesthetics*,⁸ ale také *On the Aesthetics of Roman Ingarden: Interpretations and Assessments* editorů B. Dziemidoka a P. McCormicka⁹ nebo soubor studií editovaných A. Chrudzimskim pod názvem *Existence, Culture, Persons: The Ontology of Roman Ingarden*.¹⁰ Ingardenův přínos ve svém bádání dále reflektují namátkou A. Thomassonová, B. Smith, M. Brinker a další. Všechny uvedené publikace se však objevují až po překladu Ingardenových klíčových děl v roce 1973. Obsahové zaměření anglosaských studií, reflektujících Ingardenovo dílo, lze rozdělit na dvě skupiny: první oblastí zájmu je Ingardenova filozofická práce zabývající se především problematikou z oblasti ontologie; druhou sférou odborných recepcí jsou práce zaměřující se na téma filozofie umění, respektive na filozofické a estetické konsekvence vyplývající z pojetí literárního díla. Ačkoliv Ingarden sám sebe vnímal především jako filozofa a oblast filozofické ontologie lze považovat za jím preferovanou problematiku, je to právě filozofie umění a jeho analýzy literárního díla, kterými je známý a které budou předmětem i našeho zkoumání.

Zaměříme se tak pouze na Ingardenovo pojetí literárního díla a stranou ponecháme texty relevantní pro jiné umělecké žánry. Neostrá hranice rovněž povede mezi zdroji angloamerické recepce. Pokusíme se je zmapovat a upozornit na přístupy a kritické komentáře odborníků anglofonní jazykové oblasti, nicméně často budeme nuceni poukazovat rovněž na autory evropské, působící však dlouhodobě v angloamerickém prostředí, okrajově budeme reflektovat rovněž neanglosaské texty, které jsou v angličtině publikovány a v angloamerickém prostředí jsou známy a plní zde funkci relevantního zdroje.

8 MITSCHERLING, Jeff. *Roman Ingarden's Ontology and Aesthetics*. Ottawa: University of Ottawa Press, 1997.

9 DZIEMIDOK, Bohdan, MCCORMICK, Peter (eds.). *On Aesthetics of Roman Ingarden. Interpretations and Assessments*. Dordrecht; Boston: Kluwer Academic, 1989.

10 CHRUDZIMSKI, Arkadiusz (ed.). *Existence, Culture, and Persons: the Ontology of Roman Ingarden*. Frankfurt: Ontos, 2005.

Po představení základních tezí Ingardenova pojetí literárního díla se tyto recepcce pokusíme představit a interpretovat, vyhodnotit jejich kritický přístup k Ingardenovu pojetí literárního díla a představit základní argumenty pro et contra. V souvislosti s tím se poslední část práce pokusí odpovědět na angloamerickou kritiku rekonstrukcí Ingardenových tezí v podobě argumentů, které by Ingarden mohl použít, účastnil-li by se dnešní diskuze o ontologii literárního díla v analytickém diskurzu. V neposlední řadě nám pak bude inspirací Beardsleyho pojetí analytické estetiky, kterou vymezuje v těsném vztahu k teorii umělecké kritiky.